

פרק י קניית ד' מינים

אלישיב דמהני מה שמכרה, ויוצאים בערבות אלו ידי חובה ביו"ט הראשון¹.

ד. קניית אתרוגים בתיבות סתומים: בשד"ח² ובחיים וברכה³ הביאו בשם שו"ת שם אריה תוכחת מגולה על אלו שנוהגין לקנות תבות אתרוגים סתומים וסמויים מן העין, ואינו יודע מה קנה ומנסה מזלו אם יזכה לאתרוג נאה או לא, הוי אסמכתא ולא קנה.

ולמעשה דעת הגר"מ שטרנבוך דיש לחשוש להכי, שכתב בספר מועדים וזמנים⁴ וז"ל בזמן האחרון שנהגו כן גם בכל שנה, שמוכרים אתרוג כשר בקופסא סגורה, ואין הקונה יודע איזה אתרוג הוא

א. לולב אפשר לקנות בשוק ואין לחשוש משום גזול משום דגזילתו נראית ולא יגזול וכן יש לעיריה שבתחומה הדקלים הרשות לחלק את הלולבים ומקרי שלכם, אמנם בערבות בשוק יש לחשוש משום גזול⁵.

ב. כשהמוכר גזל מן הנוכרי: אף דגזל עכו"ם אסור זהו דוקא כלפי הגנב והגזולן בעצמו, אבל מי שלוקח מן הגנב הרי הוא שלו, משום שע"י הגזולן הראשון נעשה החפץ אבוד מבעליו שהרי אינו ברשותו, ודינו כאבידת עכו"ם דמותרי⁶.

ג. אלמנה המוכרת ערבות שגדלים בחצרה ובניה לא יודעים מכך, דעת הגרי"ש

א. אורחות רבינו ח"ב עמ' רמ"ו בשם הגרי"י קניבסקי. ב. חחו"מ ח"א סי' פ"ב. שמעתתא דמשה (הגר"מ פיינשטיין). ג. מקור הדין מספר קו ונקי (ח"א סי' רי) וז"ל מעשה באלמנה שהיתה מוכרת ערבות שבעלה שתל בחצירו. בניה שהם היורשים של נכסי בעלה נמצאים בארצות רחוקות, ומסתבר שאילו היו שואלים אותם, אם הם מסכימים שאמם תמכור את הערבות ותקח את הכסף לעצמה, ודאי שהיו מסכימים, אך בפועל אינם יודעים מכך, נמצא לכאורה שאין כאן הקנאה של הערבות, ונשאלה השאלה האם אפשר לצאת בערבות אלו יד"ח ביו"ט א'. והשיב הגרי"ש אלישיב מכיון שהבעל נתחייב לזון את אשתו ולתת לה מדור לאחר פטירתו, ודאי שהערבות האלו מן הסתם הם בכלל המזונות שהשאיר לה בעלה, אם היא תזדקק להם. ואע"פ שמבואר בשו"ע (אהע"ז סי' צ"ג סכ"ה) שאלמנה שבאה לבית דין לתבוע מזונות, יש לה למכור למזונות שלא בב"ד מומחין, אבל צריכה לשום את הנכסים בפני ג' אנשים נאמנים, ואם מכרה בינה לבין עצמה שווה בשווה, יש אומרים שמכרה קיים, ויש חולקים. מ"מ נראה שבערבות שאינם שוים הרבה, ועוד שהיורשים ידעו שהעץ נמצא שם, ומחיר הערבות הוא קצוב, ואין רגילות להקפיד על כך, מהני מה שמכרה אף בלי שומא, עכ"ל. ד. מערכת ד' מינים סי' א' או' י'. ה. אות ב'. ו. חאו"ח סי' י"ג. ז. ח"ג סי' ש"ג.

קונה, בזה שפיר קיימא הערה זו דיש חיסרון דאסמכתא, עכ"ל. וכן כתב בספר תשובות והנהגות^י וז"ל הקונה אתרוג בקופסא סגורה עם הכשר, יש לחשוש שזהו אסמכתא דלא קנה דמקוה שאצלו יהיה נקי וטוב ולבסוף לא נמצא כן, עכ"ל.

ועיין בתשובות האלף לך שלמה (תשו' שע"א) שבקמעוני אין לחוש כשקונה ארגז שלם דמשלם כפי הארגזים שזהו דרך קנייתם, וכן בהדסים נהגו לקנות כה"ג ואין חוששין. (מועדים וזמנים שם. ולענין אתרוגים בתיבות סתומים מאוצר בי"ד עיין לקמן פרק כ"ג סעיף ל"ה דבכהאי גוונא אין לחשוש בזה לאסמכתא)

אבל בספר תורת הקנינים^ט הביא גם דעת החכמת שלמה^י החולק על השם אריה וסובר דהקונה אתרוג בתיבה סגורה קנאו ויוצא בו ידי חובתו. והוסיף וכתב וז"ל והנה אם ידוע שהאתרוג שבקופסה כשר עכ"פ לצאת בו ידי חובתו ולברך עליו אלא שאין ידוע האם הוא מהודר או לא, יראה דאף לדעת השם אריה הנ"ל יוצא בו ידי חובתו, דמדבריו משמע דדוקא כשאין הקונה יודע האם הוא אתרוג שיכול לברך עליו בזה הוא שאינו יוצא בו ידי חובתו, ולכן הוא מדמה זה להא דחור"מ שם שקונה תיבה סגורה ואינו יודע אם יש בתוכה זהב או תבן, אבל אם הוא ודאי אתרוג כשר אלא שאינו ידוע טיבו י"ל דאינו בכלל אינו ידוע אם הוא תבן או זהב. ולפי זה אין לערער על הנהוג בזמנינו לקנות אתרוגים

בקופסה סגורה במחיר מוזל משאר אתרוגים, כשכבר נבדקים שהם כשרים לברכה, דבזה יראה דיוצא בו ידי חובתו לדברי הכל, עכ"ל.

ה. אסור לזלזל במצוות אתרוג שהעכו"ם מוכרים, כ"כ הסמ"ג (עשין מ"ד) ופירש המג"א^י כוונתו שצריך ליתן להם אפילו ירצו יותר מדמיהם וכתב הפמ"ג מכ"מ רק מעט יותר מדמיהן יתן לא הרבה שלא ייקרו השער, עכ"ד. והבכורי יעקב^י כתב דהכל תלוי בצורך השעה דאם הוא שעת הדחק יקנה ממנו ביוקר ג"כ דבזה לא שייך שירגילו אבל היכי שיכול למצוא במקום אחר ע"י טירחא והצאות הדרך לא יתן יותר מדאי שלא ירגילו להוקיר השער.

ו. צריכין הסוחרים הגדולים לידע, כשמזדמן להם לקנות האתרוגים משני מקומות, אחד מישראלים ואחד מנוכרים, ושניהם בעניני הכשר הם שווים, יקנו מישראלים, וכמו דכתיב או קנה מיד עמיתך, ופירש רש"י, והוא מהספרא, אם תרצה לקנות קנה מן ישראל חברך^י

ז. אתרוג כשר של מצוה אין בו אונאה, דלא שייך אונאה אלא בחפץ שדמיו ידועים, ואתרוג הא השער משתנה בכל שעה^י.

ח. כתב בספר שיח איש^י בשם הגרי"ש אלישיב דאם קנה בהקפה ולא שילם

ח. ח"ג סי' קפ"ט. ט. עמ' י"ז. י. חו"מ סי' ר"ט, ס"ב. יא. בפתיחת הסימן. יב. ס"ק י"ב. יג. שעה"צ סי' תרמ"ח ס"ק ע"ו. יד. שו"ת בית יצחק או"ח סי' ק"ח אות ב', ג'. ע"ש. טו. עמ' נ"ב

והמוכר עייל ונפיק אזוזי, היינו שדורש את הכסף לא יצא ידי חובתו.

אולם הגרש"ז אוירבך"י מחדש דאפי' קעייל ונפיק אזוזי שאינו קונה אלא בדמים, מ"מ כיון שבערב החג ממש הרי לא יכול המוכר למכור את האתרוג, וברור הדבר שאז ודאי לא יתרצה כלל המוכר לקבל את האתרוג מהלוקח ולבטל המקח, לכן נראה דתו לא חשיב כלל בעייל ונפיק אזוזי, כיון דטפי ניחא ליה שהלוקח ישלם לו לאחר זמן מלבטל המקח, והיא הערה נכונה למעשה, עכ"ל.

ט. תשלום ד' מינים בצ'ק: כתב באור לציון"י ויש לדעת שהמחאת בנק (צ'ק) אין לה דין כסף, ואפי' דין שטר חוב אין כאן, שכן אין הוא כותב שם שהוא מתחייב סכום מסוים, אלא זו הוראה לבנק לתת למוסר ההמחאה סכום כסף, ואף לפי דינא דמלכותא אין זה נחשב כסף, ואינם מקיימים את המקח על המחאת בנק שלא כובדה ולא נפרעה, ועל כן ראוי לתת כסף ולא המחאת בנק, והמשלם בהמחאת בנק ירשום תאריך שלפני החג ויאמר לו שימשוך את הכסף לפני החג, עכ"ל.

אולם דעת הגרי"ש אלישיב להקל בקניה בהקפה וכן בקניה בצ'ק דכתב בספר שיח אישי"י וז"ל הקונה ד' מינים בהקפה אם המוכר מסכים לכך בלב שלם אין בזה כל חשש. ואין צורך לשלם את הכסף לפני חג

הסוכות כדי שיקנה אותם בקנין כסף, כיון שיש קנינים אחרים הנעשים כשלוקחם אצלו. וכן אפשר לשלם על ד' מינים בצ'ק דחוי לאחר סוכות אם המוכר מסכים לכך, ואין בזה כל פקפוק, עכ"ל.

י. אין לקנות ד' מינים ממצות מעשר כספים, אכן על הידור שהוא יותר משליש יכול לשלם מכסף מעשר אם ברי לו שלא היה מוסיף סכום זה ממצות שלו. ודרשו זה (הגר"ח ברלין) על הא דאמרו (בב"ק ט:) לענין הידור מצוה "עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב"ה", דהיינו שאם נתן שליש משלו מותר להוסיף על כך מכספי מעשרי".

יא. כתב הפמ"גי ודע בדיני אתרוג אם שלח שליח לקנות אתרוג כשר וקנה אותו שכשר על פי ההלכה י"ל דלא שינה משליחותו, אבל אם קנה שתלוי כשרותו בספק פלוגתא דרבנותא ביו"ט שני וכדומה, י"ל דשינה מדעת המשלח ובטל הוא, דאין עושין ספק דרבנן לכתחילה להקל, עכ"ל.

יב. לקח לולב לשאול על כשרותו ואח"כ לא מצא המוכר, דעת הגר"נ קרליץ דאם היה בהסכמת המוכר וגם קצץ את מחירו, יכול הלוקח למכור את הלולב לעצמו ויניח דמיו, והוי שלכם ויוצא בו אף ביו"ט הראשון"א.

טז. בהסכמה לספר ארבעת המינים השלם ומובא בשלמי מועד עמ' קמ"ז. **יז.** פל"ו תשובה ד'. **יח.** עמ' נ"ב. **יט.** הליכות שלמה פי"א ס"א, ובדבר הלכה אות ב'. **כ.** א"א סק"ח. **כא.** מקור הדין מספר שלמי תודה (עמ' תשי"י) וז"ל מעשה באחד שנטל לולב מן המוכר, וקבעו את המחיר בכמה מוכר לו, ועדיין לא קנאו הלוקח, אלא ביקש רשות

יג. אם לקח לולב לשאול על כשרותו ונאנסו בהליכה או בחזרה, עיין שו"ע חו"מ סי' קפ"ו ס"א, וסי' ר' סי"א.

יד. מי שקנה הרבה ערבות לצורך הושענא רבה ושילם בעד כל ערבה כו"כ, וכשבא לביתו מצא דיש שם ערבה יתירה, ואינו מוצא המוכר שיוכל להחזיר לו ערבה היתירה. הדין הוא שמפריש ערבה אחת ומניחו בצד, כדי שיוכל להחזירו כשימצא אותו, ויוצא יד"ח בערבות שנשארו.

טו. הזיק סחורה בלא מתכוון: כתב בספר אשרי האישי דאם בעת בחירת ד' מינים כשבדק את טיבה ניזוק הסחורה, צריך לשלם למוכר כפי המחיר שזה עלה לו לקנות, ולא כפי שהוא מוכר בחנותו, עכ"ד. ונראה לענ"ד שטעמו משום דפסק עפ"י הש"ך בחו"מ סימן ד"ש סק"ב דמשמע כן מדבריו, והטעם שלא צריך לשלם לו את מחירו המלא כפי שהיה יכול למוכרו, מכיון שלא בטוח שהיה מצליח למוכרו, ע"ש.

אולם מלשון החכם צביי משמע שחולק ע"ז שכתב דהחוטף אתרוג ממוכר אתרוגים שהאתרוג שבידו עומד לימכר בדמים

יקרים צריך הוא ליתן לו כל שוויו כמות שהוא שוה עכשיו מחמת גדלו ותפארתו. היינו שצריך לשלם מחיר מלא לפי מה שמוכר לציבור, ולא מה שהמוכר שילם עבורו. וכן דעת המועד לכל חיי שכתב החוטף אתרוג קודם החג מחבירו המוכר האתרוגים חייב לשלם לו כפי מה שנמכרו האתרוגים, עכ"ל.

טז. מזיק אתרוג מהודר: בשו"ת מהר"ם מינץ כתב שאינו צריך לשלם שוויו של אתרוג מהודר אלא דמי אתרוג שיוצא בו ידי חובת המצוה. והראיה לכך מגונב שור שהוקדש לעולה שיכול לפטור עצמו בדמי כבש, ואין הנגזל יכול לטעון שרוצה לקיים מצוה מן המובחר. (מיהו מה ששוה האתרוג המהודר יותר מן הכשר לאחר החג חייב לשלם לו)

אולם האחרונים חלקו עליוי דאינו דומה לשור שהוקדש לעולה שאין לו דמים, שהרי הדין הוא שמוכר עולתו לא עשה כלום (עיין פסחים פ"ט:) ועל כן אין לבעלים חביעה על הגנב אלא מכח שרוצים לקיים את נדרם. משא"כ בשאר חפצים של מצוה שיכולים למוכרם, הרי יש להם דמים, ועל

מן המוכר ללכת אצל מורה הוראה וכשחזר לא מצא את המוכר. ופסק הגר"נ קרליץ שבערב סוכות יש עליו מצוה למוכרו לאחרים משום מצות השבת אבידה וניח דמיו, ודמיו לחמץ של חבירו שהיה בידו בער"פ דבשעה חמישית מוכרין משום השבת אבידה כמבואר בשו"ע סי' תמ"ז ס"ב וכיון שכבר קצץ המוכר עמו את דמיו בכמה מוכר לו, יכול אף למוכרו את הלולב לעצמו, ואף דמבואר בפסחים (יג) דלא ימכור החמץ לעצמו, היינו משום חשדא שיחשדום שלקחו בזול כדאיתא התם, אבל הכא שכבר קצץ עמו המוכר בכמה מוכר לו לולב זה, לא שייך הך טעמא, וא"כ שפיר יכול למוכרו אף לעצמו וניח דמיו, והוי שלכם ויוצא בו אף ביו"ט הראשון, עכ"ל. כב. שו"ת שבט הקהתי ח"ד סי' קע"ד. ולענין אם היה כן ביו"ט א' דבעינן "לכם" אם גם הדין כנ"ל, עיין בספר חדר הורתי להגאון רבי אברהם גנובסקי זצ"ל עמ' שט"ו שחקר בזה, עש"ב. כג. פל"ב סכ"ה. כד. סי' ק"כ. כה. סי' כ"ג אות ל'. כו. עפ"י כה"ח סק"ה, ופסקי המשפט עמ' שנ"א. כז. סי' קי"ג. כח. שו"ת חכם צבי סי' ק"כ. ועוד.

כן בדין הנ"ל חייב המזיק לשלם את כל שוויו כפי שראוי להימכר בשוקיט.

פיטם האתרוג על ידי מחט וכדומה ובכך ייפטר מתשלום¹.

ומ"מ כתב הפמ"ג דאף לפסק האחרונים המחייבים את המזיק לשלם דמי אתרוג מהודר הוא דוקא כשהזיקו במזיד או בפשיעה, אבל אם פסל אותו בשוגג יכול המזיק לפטור עצמו באתרוג כשר ואין צריך לשלם שויו של מהודר, עכ"ד. אבל הרב בית השואבה² כתב דאין אני רואה טעם לחלק בזה בין פסלו במזיד לפסלו בשוגג כיון דזו הלכה רווחת דאדם מועד לעולם בין ער בין ישן בין מזיד בין שוגג, ע"ש.

ומסתברא בחוטף ותפס הניזק דיכול לומר קים לי בודאי ומשלם כפי מה ששוה תוך החגלי.

יז. מזיק שגרם לנפילת פיטם האתרוג: דעת הגר"י זילברשטיין דאם היה כן בימי חול המועד, יוכל המזיק לחבר את

יח. גזל אתרוג והשיבו אחר החג: הפמ"ג³ הסתפק אם אפשר לומר בזה הרי שלך לפניך כדרך שאמרו בחמץ שעבר עליו הפסח. אכן הבית השואבה⁴ פשיט ליה דיוכל לומר הרי שלך לפניך, ע"ש⁵. אבל בפתחי תשובה⁶ הביא דעות אחרונים הסוברים שחייב לשלם כפי שהיה שוה בחג, ואינו יכול לומר לו הש"ל דשאני אתרוג דההיזק ניכר דכו"ע ידעי דאינו שוה כעת כמו שהיה שוה בחג, ע"ש.

יט. אם קנה אתרוג ונמצא נרקב וכן לולב, כתב הא"ר⁷ בשם השלטי גיבורים (ב"מ ל:) אם יכול לתלות שהרקבים נעשו ביד המוכר הר"ז מקח טעות, ואם הדבר ספק המוציא מחבירו עליו הראיה⁸.

כט. אמנם בזמננו א"צ לשלם את כל מה ששילם הקונה כי אין מחיר קבוע לאתרוג מהודר. וע"כ העצה היא שיראו אתרוג כזה לכמה מוכרים ולפי"ז יעריכו את מחירו הממוצע, או יתפשרו בניהם (פסקי המשפט עמ' תקע"ח). **והחיוב** לשלם על היזק האתרוג, הוא לפי המחיר שיכול הבעלים למוכרו בשעת הנזק, וממילא אם הזיק אדם אתרוג בימי החג, הואיל ובשעת ההיזק מחיר האתרוג בשוק הוא מועט יחסית, שכן מעטים קונים אתרוג בחג (וכידוע, אפילו לקראת כניסת החג מחירי האתרוגים פחותים בהרבה), לפיכך לא ניתן לחייב את המזיק אלא בשוויו של האתרוג שהזיק, כפי מחיר השוק שלו בשעת ההיזק (ספר והערב נא ח"ד עמ' 492. בשם הגר"ל שטיינמן). **ל.** משב"ז ס' תרנ"ו סק"א. **לא.** אות כ"ז. **לב.** משב"ז שם, בית השואבה אות כ"ה. עפ"י כה"ח ס"ק ג', ד', ו'. ופסקי המשפט עמ' תקע"ח. **לג.** וטעמו משום דאף למחמירין שאין מועיל חיבור ע"י מחט או דבק (עיין באר היטב ס' תרמ"ח ס"ק ט", ושערי תשובה שם סק"ג), הוא מדין חסר, אבל בשאר ימי החג, הרי ניתן לצאת ידי חובה באתרוג חסר. והגם שנתבאר לעיל שיש הפוסלים אתרוג שניתלה פיטמתו גם בשאר ימי החג, משום חיסרון הדר, מכל מקום נראה שבזה יועיל חיבור הפיטם ע"י מחט או דבק, באופן שיראה שלם לחלוטין, ולא תהא ניכרת כלל נפילת הפיטם, אלא יראה כמחובר בתולדתו, ואם כן ע"י חיבור נאה של הפיטם, נחשב האתרוג להדר וניתן לצאת בו בשאר הימים (ספר והערב נא ח"ד עמ' 493, 494). **לד.** ס' תרנ"ו מש"ז, סק"א. **לה.** אות כ"ח. **לו.** כה"ח סק"ז. **לז.** חו"מ ס' שס"ג סק"א. **לח.** סק"א. **לט.** ביאור הלכה ד"ה ועיין. ע"כ. לכאורה משמע מהכי דלולב רכוב פסול, וצ"ע ע"ז דהא לא מצוין פסול רכוב בלולב אלא רק גבי אתרוג. ונראה לענ"ד ד"ל דלא מיירי הכא אלא רק לענין המקח דהוי מקח טעות כשנמצא כן, אבל אין הכי נמי לולב הרכוב כשר הוא.

כ. כתב הפמ"ג^מ לדעת הי"א בחוש"מ (סי' קצ"ט ס"ג) דאם נתן מעות על יין לקידוש קונה, דדין תורה מעות קונה והעמידו על דין תורה בקניית מצוה, א"כ י"ל דה"ה אתרוג, ושניהם אין יכולין לחזור בו^מ.

כא. קנה אתרוג בחזקת בלתי מורכב ואחר סוכות נמצא בו סימנים כמו מורכב, אין כאן ודאות, וא"א לתבוע מהמוכר את הכסף בחזרה, אך אם הלוקח עדיין לא שילם על האתרוג, אינו מחויב לשלם^מ.

כב. אם במצוה חולקים כבוד לרב או לאביו: כתב בשכנה"ג^מ מי שרוצה לקנות לולב ואתרוג ואחד רצה לקנותו בעד חכם גדול הדור שאין צריך להניחו לפני הגדול דמה שצונו ד' אין חולקים כבוד לרב דיותר קרוב אצל עצמו לעשות המצוה שצונו הקב"ה, ע"ש. ובבכורי יעקב^מ כתב דמטעם זה ה"ה באביו א"צ לנהוג כבוד בזה דהא אין חייב לכבד אביו משל עצמו אלא משל אביו כש"כ דאין חייב לכבדו במצוה של הקב"ה.

אבל במור וקציעה^מ מצדד דגם במצוה חולקים כבוד לרב ומביא ראיה ממה שאיתא במגילה (לב) דעשרה שקראו בתורה הגדול שבהם גולל והוא נוטל שכר כנגד כולם, ע"ש, ועיין גם בחות יאיר^מ שכתב על ההוא מעשה המובא בש"ס סוכה דף מ"א דרבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר

בן עזריה ורבי עקיבא היו באין בספינה ולא היה לולב אלא לרבן גמליאל בלבד שלקחו באלף זוז וכו', דמשום הכי לא לקח ראב"ע האתרוג אף שהיה עשיר גדול רק יען שהיה רק אתרוג אחד למכור חלק כבוד להנשיא ר"ג שהוא יקחנו, ע"ש^מ.

כג. מי שנוטל אחד מהמינים משל הפקר צריך להתכוון לזכות בהם, ואם לא נתכוון לא יצא ביום ראשון דלא מיקרי לכס^מ.

כד. ערבות הגדלות על הנהרות ועל האגמים של רבים, מותר לקצוץ משם, לפי שחזקתן אינם גזולים^מ.

כה. לולבים הגדלים בבית הקברות, אם מותר לברך עליו ויוצא יד"ח בחג: כתב בספר פדה את אברהם (מע' ב' אות ד') ההפרש בין אילן הנטוע על הקבר עצמו דאסור בהנאה אם לא לצורך בית הקברות, לאילן שהוא בחצר בית הקברות דאז מוכרין ונותנין דמיהן לצדקה (עי' יו"ד סי' שס"ח) יעו"ש שציין בזה לכמה ספרים וסיים דאם יש לולבים רבים שמוכרין אותם אם ממקום הקבורה צריך שיתנו להוצאות בית הקברות ואם אינו ממקום הקבורה יתנו לצדקה לעניים או להשומר שם^י.

כו. מצא אתרוג בשוק ד' מינים סמוך לכניסת החג, נראה שמותר ליטול אותו

מ. א"א סק"א. מא. ביאור הלכה, שם. ועיין כה"ח סי' תרנ"ח ס"ק י"ג. מב. אשרי האיש פל"א סל"ח (הגר"ש אלישיב). מג. סי' תר"ס. מד. בסו"ס תרנ"ו. מה. סי' תר"ס. מו. סי' קפ"ו. מז. מנהג ישראל תורה עמ' ער"ב. מח. בכורי יעקב סי' תרמ"ט ס"ק ט"ו. מט. שו"ת מנחת יצחק ח"ט סי' ס"ב. נ. לשון אורחות חיים ספינקא סי' תרמ"ט ס"ק י"א.

למצוה, ולצאת בו ידי חובה ולברך עליו. ואין לחשוש שמא הוא תרומה, או ערלה וכדומה, דאזלינן בתר רוב אתרוגים שהם כשרים, ואין לחשוש לגזל, וראיה לכך ממסכת נדרים (דף ס"ב) תנא, הוקפלו רוב המקצועות מותרות משום גזל, רבי ור' יוסי ב"ר יהודה איקלעו לאתרא, רבי אכיל, ר' יוסי ב"ר יהודה לא אכיל. אתא מרהון אמר: למה לא אכלו רבנן הוקפלו רוב המקצועות הוא! גם בענינו מצב האתרוגים לפנות ערב דומה להוקפלו רוב המקצועות^{נא}.

כז. אתרוג ולולב שניטעו בירושלים: כתב בכפתור ופרח (פ"ו) כיון דאין נוטעין גנות ופרדסים בירושלים כמבואר בב"ק דף פ"ב: לפיכך הריהם פסולים למצוה משום מצוה הבאה בעבירה ובוצע בך ניאץ ד' (א"א"כ נטעו גוי).

אך בהליכות שלמה^{נב} נוטה להקל בדין זה, דכתב וז"ל נהי דמעשה העבירה גרם לקיום המצוה ושפיר אמרינן בכגון דא פסולא דמצוה הבאה בעבירה, אבל סו"ס לאחר שתלשו תו לא מאיס לגבוה, שהרי סיבת האיסור הוא משום סירחא וזה אינו שייך לאחר שנתלש, וא"כ למה לא יעשה בו מצוה, עכ"ל.

כח. ליטוע עץ ערבות בחצר בהכ"נ: כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' ע"ז ה"ט) הנוטע אילן אצל המזבח, או בכל העזרה, בין אילן סרק

בין אילן מאכל, אע"פ שעשאו לנוי למקדש ויופי לו הרי זה לוקה שנאמר (דברים ט"ז, כ"א) "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ד' אלקיך" מפני שהיה זה דרך עובדי כוכבים, נוטעים אילנות בצד מזבח שלה, כדי שיתקבצו שם העם, ע"כ.

וכתב בפירוש רבינו דוד ערמאה, דאפי' אצל בהכ"נ אסור מדרבנן. והביאו הגאון רעק"א בחידושי השו"ע ריש הל' בהכ"נ סי' ק"נ ס"א. מאידך רבינו הערוך לנר בשו"ת בנין ציון (סי' ט') כתב שלא מצא איסור נטיעת אילן סמוך לבהכ"נ. וכן דעת הנצי"ב מוולוז'ין בשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' י"ד), ע"ש.

והאור אליהו פסק למעשה, דמסתבר דלא נאסר אלא כנגד פתח בהכ"נ, או בכל אותו רוח של פתח בהכ"נ, אך בחצר האחורית של בהכ"נ אין טעם לאסור, שהרי דרך הנוכרים הוא לעשות אילנות כנגד הפתח ובמקום הניכר כדי שיתקבצו שם העם, אך אחורי הבנין אין בו קיבוץ העם. וכתב עוד שכך נהגו הספרדים ליטוע בסמוך לבהכ"נ אילן ערבות, שממנו נוטלים כל הקהל ערבות להושענא רבה וכן עשה זקנו הר"ר אליהו אבא שאול, ע"ש^{נא}.

כט. כשאחד מד' מינים אינו שוה פרוטה, אעפ"כ לכם קרינן ביה^{נד}.

ל. אין לקטוף ד' מינים מחצר המשותפת אם אין רשות מכל השכנים, ואפי'

נא. ארבעת המינים כהלכתם עמ' ק"י בשם הגר"י זילברשטיין. **נב.** פ"י בדבר הלכה אות כ"ו (הגרש"ז אוירבך). **נג.** כ"ז מתבאר עפ"י האור אליהו עמ' ר"ד. **נד.** חיים וברכה אות רס"ג, ע"ש.

כשהוא אחד מהדיירים, אסור לו לקחת לעצמו כשאין לו רשות מכולם, ואם מתגורר בבנין שכן ששכר דירה, צריך לבקש רשות הן מהשוכר והן מהמשכיריה.

לא. מכירת ד' מינים בביתו שבבנין המשותף, דעת הגרי"ש אלישיב דלא חשיב כדבר מצוה כלל אלא כפרנסה בעלמא, וע"כ שכנים יכולים לעכב ע"ז, ואפי' שאין לו מקום אחר.

לב. נטע עץ אתרוג בחצר השותפין: דעת הגרש"ז אוירבך"י דכשנטע אחד הדיירים עץ אתרוג או ערבה וכדומה בחצר השותפין, ברשות שאר דיירי הבנין, הרי הגידולים שייכים לנוטע ויוצא בהם מצוות ד' מינים, כיון דמסתבר שנתנית רשות לנטיעת עץ אתרוג היינו שהאתרוגים יהיו של הנוטע ואין לאחרים שום חלק בהם.

אולם דעת הגרי"י קניבסקי"י דלא מהני נטילת רשות אלא צריך שיקנו או ישכירו לו חלקם בחצר לגידול העצים, שאל"כ י"ל שנתנית הרשות היתה על עצם הנטיעה אבל העצים דעתם שיהיו גם שלהם, אבל עכ"פ כדי חלקו ע"ש דשפיר דמי גם לדידיהיט.

לג. נטיעה מחדש על סמך רשות עץ הראשון: אף אם מת העץ הראשון מותר ליטע אחר במקומו על סמך הרשות שניתנה על העץ הראשון¹. כ"ז אמור

כשהיה הרשות קודם נטיעה, אבל אם נטע בחצר השותפין עץ אתרוג, ואחרי הנטיעה שכר מכל שכן ושכן למשך חמישים שנה את מקום הנטיעה והיניקה, ולאחר כמה שנים יבש העץ, ונשאר עוד הרבה שנים לסיום זמן השכירות. הנה אע"פ ששכר למשך זמן ארוך, אסור לו לנטוע מחדש במקום העץ שיבש, מאחר ושכר את מקום העצים לאחר הנטיעה, דמה ששכר את המקום זה כדי להכשיר את מה שעשה, ושיהיו האילנות שייכים לו לבד, ממילא כל כוונת השכירות היא רק למה שכבר היה נטוע שיהיה רשאי לקיים בהם "ולקחתם לכם", משא"כ מכאן ולהבא².

לד. עץ ערבות הנוטה לרה"ר: כל אדם יכול לקצוץ כל הענפים המפרעים להילוך בני רה"ר, מאחר ומסלק נזק מהולכי רה"ר תקנו חכמים שכל הקודם לקצצם זכה בהם (ב"ב כ"ז:; ובב"ק ל') ולכן מותר ליקח מערבות אלו למצוה, אך כל היתר זה אינו אלא כשקוצץ כל הענפים במלואם אבל אינו רשאי לקצוץ לעצמו שני בדי ערבה בלבד, דמסתבר שלא התירו חכמים את הקציצה באופן כזה³.

קניית ד' מינים מקטן

לה. יש לזהר לכתחילה מלקנות ד' מינים מקטן הסוחר בד' מינים זאת משום

נה. אשרי האיש פל"ב סכ"ח (הגרי"ש אלישיב). נו. אשרי האיש פל"ב סכ"א. נז. הליכות שלמה (הגרש"ז אוירבך) פי"א ס"ב ובדבר הלכה אות ג'. נח. אורחות רבינו עמ' רח"צ. נט. עפ"י הליכות שלמה (הגרש"ז אוירבך), שם. (עיין באור לציון פל"ה תשובה י', שהביא עצה כיצד לטפל בעצי הדס או ערבה כדי שיהיו נאים ומשובחים) ס. אורחות רבינו שם. סא. אשרי האיש פל"ב ס"ז (הגרי"ש אלישיב). סב. אשרי האיש פל"ב ס"ה (הגרי"ש אלישיב).

סימן א נטילת לולב בירושלים

מתני' דף מ"א בראשונה היה לולב ניטל במקדש שבעה ובמדינה יום אחד, משחרב בהמ"ק התקין ר' יוחנן בן זכאי שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. רש"י כתב במדינה, בירושלים שאף הוא כגבולים. אבל הרמב"ם בפירוש המשניות כתב מדינה היא כל העיירות שבארץ ישראל מלבד ירושלים. וביאר בבאר היטב (סי' תקפ"ח ס"ה^א) שהרמב"ם ורש"י ז"ל פליגי בפירוש מקדש ומדינה, דהרמב"ם ז"ל ס"ל דבכל מקום שנזכר מקדש ירושלים בכלל ומדינה היינו שאר גבולים, אבל ירושלים אינה בכלל מדינה. ורש"י ז"ל ס"ל דמקדש היינו מקדש דוקא, ומדינה היינו ירושלים ושאר גבולים.

שיטת הרמב"ם בנטילת לולב בירושלים בזמן הזה

בשו"ע סימן תרנ"ח ס"א כתב, מן התורה אין מצוות לולב חוץ למקדש אלא יום ראשון, וחכמים תיקנו שיהא ניטל בכל מקום כל שבעה.

ובבכורי יעקב (סי' תרנ"ח סק"א) כתב דלפמש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות פ"ד דר"ה ופ"ג דסוכה, דקרא דושמחתם קאי גם על ירושלים, חייבים גם בזמן הזה ליטול לולב בירושלים כל שבעה מדאורייתא דהא הרמב"ם ס"ל (פ"ו מהלכות בית הבחירה הט"ז) דקדושת ירושלים לא בטלה.

והנפק"מ לדעת הבכורי יעקב:

א. הבכורי יעקב הביא נפק"מ במי שזוכה להיות בירושלים המקודשת, כגון סביבות מקום המקדש, צריך להחמיר שם כל שבעה בכל החומרות של יום ראשון כגון חסר וכיוצא בו. ולא יטול שם על דעת לקיים מצוה דרבנן, אלא יכוון לקיים מצות נטילת לולב בכוונת ספק, אי מדאורייתא אי מדרבנן, שלא יעבור על כל תגרע או על כל תוסיף.

ב. ועוד כתב הבכורי יעקב דאף לענין דין שאול איכא נפקותא לדעת התוס' דס"ל דבמקדש בעינן "לכם" בכל שבעה

כמו ביום ראשון ושאל פסול, א"כ ה"ה לירושלים בזמן הזה בכל שבעה.

ג. מי שנטל לולב בחול המועד בירושלים החדשה, ואח"כ מגיע לכותל המערבי, אם נתחייב שנית בנטילת לולב מן התורה ואם מחויב לברך שנית, או דכיון שבתחילת היום היה חוץ לירושלים, כבר נדחה מחיוב של תורה (מקראי קודש סוכה ח"ב. עמ' פט).

ד. מי שנטל לולב ביום ראשון בירושלים החדשה ומתעתד להיכנס לעיר העתיקה אם צריך ליטול שנית בהיכנסו אף שכבר נטל בירושלים החדשה, דהוי גדר חיוב אחר ד"ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים". וכן יש להסתפק כנ"ל אף אם לא מתעתד להיכנס לעיר העתיקה אם יש ענין ללכת לעיר העתיקה וליטול שנית (אשרי האיש פל"ב ס"ג²).

ה. לכאורה לדעת הרמב"ם יהא חיוב על כל אחד בזמן הזה לעלות בחג הסוכות לירושלים, לקיים מצוות עשה דאורייתא ד"ושמחתם לפני ה' אלוקיכם" בנטילת לולב כל שבעה (מקראי קודש שם עמ' צו בשם הגאון ר' ירוחם פישל פערלא בספר המצוות לרס"ג ח"ג מילואים סי' ה עמ' 467).

והגאון רבי מאיר שמחה, בעל האור שמח בחידושו לסוכה, הביא דברי הבכורי יעקב הג"ל, וכתב שהוא שיבוש

גדול, וחס מלהזכיר, שא"כ למה הוצרך ריב"ז לתקן אחר החורבן שיהא לולב ניטל במדינה כל שבעה זכר למקדש, כיון שמצוות לולב כל שבעה נוהגת מן התורה אף בזמן הזה בירושלים, ואמאי בעי זכר למקדש, כיון שעדיין המצוה בקיומה עומדת (וכיו"ב כתב השפת אמת, סוכה מא), והאריך עוד לחלוק על דברי הבכורי יעקב, וס"ל דאף לדעת הרמב"ם, דוקא בזמן שיש מקדש ומזבח הוא דקרינן לכל ירושלים "לפני ה' אלוקיכם" ולולב ניטל בו מן התורה כל שבעה, אבל בזמן הזה דליכא מקדש ומזבח לא קרינן "לפני ה' אלוקיכם" לכל ירושלים, ולולב אינו ניטל בו מן התורה כל שבעה, ע"ש.

ובחוט שני (פי"ח עמ' רצ"ג) כתב וז"ל ולמעשה נראה דאין לחוש ליטול ד' מינים בירושלים כל שבעה מדאורייתא, דהרמב"ם לא הזכיר זה אלא רק בפירוש המשניות ולא ביד החזקה, ואדרבה להלכה מפורש ברמב"ם דמקדש היינו רק מקדש ולא ירושלים, וז"ל בהלכות לולב (פ"ז הי"ג) מצוות לולב להינטל ביום ראשון של חג בלבד בכל מקום ובכל זמן ואפי' בשבת שנאמר "ולקחתם לכם ביום הראשון". ובמקדש לבדו נוטלין אותו בכל יום ויום משבעת ימי החג שנאמר "ושמחתם לפני ה' שבעת ימים", עכ"ל, מבואר להדיא דחוץ למקדש לא חשיב לפני ה'. וגם אף אחד מן הפוסקים (חוץ מהבכורי יעקב) לא

ב. והביא (שם) בשם ספר ארבעת המינים כהלכתם (בסופו) דיש ראייה מפרק ר"א דמילה שאין זה גדר חיוב אחר. והוסיף עדות מהגר"ש אלישיב שלכן אינו הולך לכותל ביום ראשון.

העתיקו זה, ומשמע שהפוסקים לא חששו לזה.

ולענין מעשה אף שרבו החולקים על דעת הבכורי יעקב, יש מגדולי החכמים שנהגו להחמיר כדברי הבכורי יעקב מאחר שלדבריו יש בזה מצוה מן התורה. וכן מובא בספר אליבא דשמואל (עמ' רי"ג) שהביא עדות מהגרי"ש אלישיב שהיה נוסע בכל יום מימי חול המועד בשעת נץ החמה לכותל הערבי ונוטל שם לולב ברוב עם הדרת מלך. וכן מובא בהליכות שלמה (פי"א סכ"ו) עדות מהגרש"ז אוירבך שכאשר הזדמן להיות ליד כותל המערבי בחג הסוכות הידר ליטול שם לולב ומיניו שנית משום מצוות "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם".

אולם יש שנמנעו מלהחמיר כדברי הבכורי יעקב. ומובא בשלמי תודה (סוכות סי' ל"ז עמ' תל"ט) מעשה מהגאון רבי יחיאל

מיכל פיינשטיין זצ"ל שפעם אחת היה בדעתו בחול המועד סוכות ביום לילך לכותל המערבי, ואמר לו חמיו מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל שהרי יש שיטות הסוברים דבכותל המערבי שהוא סמוך למקום המקדש חייב בו מן התורה בנטילת לולב בכל שבעה אף בזמן הזה לדעת הרמב"ם כמ"ש הבכורי יעקב, ולמצוא ארבעה מינים שיהיו כשרים לשיטת כל הראשונים זהו דבר קשה מאוד, ואם לא יטול שם ד' מינים הכשרים לדעת כולם הרי לשיטה זו הוא מבטל מצוות עשה, א"כ למה לו להיכנס לחששות אלו. מוכח מהגרי"ז דאדרבה יש להימנע מלבוא סמוך למקדש מחשש שמא לא יקיים המצוה דאורייתא כתיקונה. ובאול"צ (שם) כתב שיש שנמנעים משום שלא רוצים להפסיד מצות עשה מהתורה של ישיבה בסוכה שמקיימים בכל רגע שנמצאים בסוכה, והעדיפו מצוה דאורייתא על הנהגה טובה.

ג. וכתב עוד שם (בארוחות הלכה 118) דנטל לשם כך לולב מאחד הנמצאים שם ומשמע מכך דס"ל כדעת הריטב"א והרמב"ן דלא בעינן "לכם" בשאר ימים אפי' במקדש, וזה דלא כהבכורי יעקב בדעת התוס'. אולם עיין באול"צ (פל"ז תשובה ח') שכתב שראוי למי שנוטל לולב בכותל המערבי, שיהיה בכל הימים שיהיו ארבעת המינים הכשרים ליום ראשון, דהיינו שאין בהם חיסרון של שאול וחסר ושלא לתת לקטן וכדומה וכמ"ש בבכורי יעקב שם שיש ראשונים הסוברים שכל הפסולים פוסלים במקדש בשאר ימים כמו ביום הראשון. מוכח מהאול"צ דס"ל דראוי לחשוש לגמרי לדעת הבכורי יעקב אף לענין דין "לכם", ודלא כדעת הגרש"ז אוירבך.

סימן ז

הפיטם

פיטם הוא הדרד, והדרד הוא העץ שעל ראש האתרוג והשושנתא עליו (מג"א סק"ח), יש הרבה אתרוגים שעל ראש האתרוג גדל עץ אחד שמקצתו נכנס לתוך גוף האתרוג ומקצתו בולט למעלה, ובמקצת אתרוגים אין עץ זה נכנס כלל לתוך האתרוג אלא כולו בולט למעלה מראש האתרוג, ונקרא פטמה או דד, ועל עץ זה גדל כמין פרח שושן ונקרא שושנתא, והוא נחשב מגוף העץ הנקרא פטמה או דד (לשון שו"ע הרב סי"ז).

פיטם המוזכר בגמ' ובפוסקים הכוונה לדד שהוא עץ, ולכאורה היה נראה להקל בו בכל הרעותות המוזכרים בדיני אתרוג כשינוי מראה וכדומה (לבד מניטלה פיטמתו שפסול מדינא דמתני') לפי דלא נאמר הפסולים אלא על בשר האתרוג אבל לא על עצו.

אך בהליכות שלמה (פ"י ס"כ ובדבר הלכה אות ל"א. הגרש"ז אוירבך) כתב דאע"פ שכבר כתבו דמנהג העולם להקל בפיטם וכנ"ל, מ"מ כיון דפסק הביאור הלכה (סי' תרמ"ח ד"ה ממקום שמתחיל לשפע) להחמיר שאף הפיטמה היא בכלל חוטם לענין זה משום שיטת הרמב"ם והרי"ף גיאת דס"ל דהדר קרוי חוטם, לכן יש להורות להחמיר כן למעשה כהביאור הלכה,

עכ"ד. וכן נראה דעת הגר"ח פלאג"י (מועד לכל חי סי' כ"ג אות ע"ב ס"פ) דכתב דחזיונית או סדוק פוסל בדדו בכל שהוא. וכן כתב בחיים וברכה (אות ס"ה) דיש לדקדק שלא יהא משהו מראה פסול על דד הפיטם.

ואף דמחמירינן בפיטם לדונו כחוטם, מ"מ יש להקל בו קצת באופנים מסוימים, וכדלהלן:

א. כתב בספר כשרות ארבעת המינים (עמ' ל"ד) דאם נמצא מראה שחור על הפיטם מעל חלק המשהו הבולט מן האתרוג ששם מעיקר הדין כשר גם כשנחסר ונשבר (לדעת מג"א) א"כ גם מראה שחור וחזיונית לא יפסול, ע"ש.

ב. כתב בהליכות שלמה (שם) דאם יש מראה שחור אפשר לתקנו ע"י קילוף, אך יזהר שלא יחסר הפיטם ע"ז. והטעם בזה משום דאף דיש מחמירים לענין קילוף חזיונית שעל האתרוג, מ"מ בנד"ד דבלא"ה יש מכשירין וס"ל דאינו נידון כאתרוג אפשר לסמוך להקל ולקלפנו.

ג. נלע"ד דאם ניקב הפיטם מעבר לעבר בלא חיסרון הרי"ז כשר, לפי דלא גרע מניקב ברוחב האתרוג מעבר

לעבר שלא כנגד חדרי הזרע, דאפי' בחוטמו יש שסוברים דאינו נקרא מפולש וכשר, כ"ש כשנעשה כן בפיטם, ועוד י"ל שאם הנקב בחלק הבולט מעל המשהו הסמוך לגומא, לא גרע מאין לו שם כלל פיטם שמכשיר המג"א בכהאי גוונא לכו"ע (וכמו שכתב בספר תורת ד' מינים שיובא להלן בסמוך).

ד. אם ניקב מעט בפיטם בענין שמחסרו מעט, כתב בספר תורת ד' מינים (שו"ת סי' כה ס"א) דאם ניקב בחלק הבולט מעל המשהו הסמוך לגומא הרי"ז כשר, ולא גרע מאין לו שם כלל פיטם שמכשיר המג"א בכהאי גוונא לכו"ע (וכנ"ל) (אך עיין במ"ב ס"ק לא דכתב דאם חסר קצת מן העץ אף שיש עוד קצת עץ למעלה מן האתרוג טוב להדר ליקח אחר אם אפשר לו כי יש מחמירין גם בזה)

ה. כתב בספר אשרי האיש (פל"א ס"ח) יבש הפיטם, אינו בכלל ההלכה של אתרוג היבש פסול, הואיל ופסול יבש שייך רק בפרי שזה גוף האתרוג, אבל הפיטם אינו בכלל הפרי, אלא עץ בעלמא, ע"כ.

ונראה לענ"ד דכל האמור לעיל דיש להחמיר בדדו כבחוטמו, הוא דוקא בדד עצמו, אבל בשושנתא ודאי דאין להחמיר בו כלל בשום צד ריעותא כל שהיא (לבד מניטלה שיש מחמירין), לפי דלא גרע מניטלה השושנתא לגמרי דפסקינן להלכה דאין להחמיר. וכן משמע מדברי הביאור הלכה (שם) דעל השושנתא עצמה אינו פוסל שם חזיזית או שינוי מראה, אמנם בספר חיים וברכה (אות רס"א. דינים והנהגות עמ' מז) הביא דהגר"ח הלוי סולובייציק הסתפק בזה אם הוא כשר.

ודע דכל הנזכר לעיל מיירי בפיטם שהוא עץ, אבל יש מין של אתרוגים שהפיטם הוא בשרי, וחזותו מוכחת עליו, דמראהו כמראה האתרוג, בכזה פיטם ודאי דנידון כחוטם האתרוג, ופוסל בו כל מה שפוסל בחוטם, וכן נידון כבשר האתרוג, ומשו"ה כל שנחסר הימנו קצת נפסל לכו"ע משום חסר. וכתב הכה"ח דכן הם האתרוגים שבארץ ישראל (כה"ח ס"ק מ"ו. והליכות שלמה פ"י סי"ט ובדבר הלכה אות כ"ט, הגרש"ז אורבך).

סימן יב

שינוי מראה כתוצאה מגורם חיצוני

דרש"י (ד"ה יבש) כתב דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו, ואילו תוס' (ד"ה לולב יבש) כתבו דהוא משום דכתיב פרי עץ הדר.

והנפק"מ בזה באופן שיש באתרוג שינוי מראה הבא מחמת גורם חיצוני, דאם הדר הוא הלכה בעצמותו של האתרוג י"ל דשינוי שאינו מגוף האתרוג אינו פוסל, אבל אם הוא דין הדר למצוה י"ל דפסול דעכ"פ אין כאן הדר.

ולמעשה הכריע הגר"מ שטרנבוך דבדיעבד כשאין אחר יש להקל. אמנם משאר הפוסקים מוכח דיש להקל אף כשיש אחר, והכי נקטינן להלכה, וכפי שיבואר להלן כמה דוגמאות להכי וכדלהלן:

א. כתב מ"ב (ס"ק מ"ט) וז"ל כתבו הפוסקים דדוקא כשנולד החזיזית מעצמות האתרוג, אבל מה שנעשה מקומו עקום ואדום מחמת שעוקצים אותה קוצים כשר.

ב. כתב באורחות רבינו (עמ' ער"ב) דהגר"י קניבסקי לא הקפיד על

מתני' דף כ"ט: לולב היבש פסול. בטעם הדבר כתב רש"י דבעינן מצוה מהודרת דכתיב ואנוהו. והתוס' כתב ומפרש בגמ' משום דאיתקש לולב לאתרוג דכתיב ביה הדר, ולא כמו שפירש הקונטרס משום דכתיב זה קלי ואנוהו, דאין ואנוהו אלא לכתחילה ולא מיפסל בהכי כדמוכח בפרק קמא (סוכה יא:). דאמרי רבנן לולב מצוה לאגדו משום שנאמר זה קלי ואנוהו לא אגדו כשר.

והגאון משה חברוניא מיישב קושיית תוס' על רש"י, דנראה לומר שודאי סבר רש"י שפסול יבש בלולב הוא משום שמקשים לולב לאתרוג שצריך בו הדר וכמו שמפורש שם בגמ' (לא) אלא שרש"י מפרש שזהו שהצריכה התורה באתרוג הדר באה התורה להשמיענו שכאן הואנוהו הוא לעיכובא, וא"כ הוא הדין בלולב אשר הוקש לאתרוג הואנוהו הוא לעיכובא.

הגר"מ שטרנבוך (דינים והנהגות עמ' ל"ה) דן בחקירה אם הדר באתרוג הוא הלכה בעצמותו של האתרוג, או שהוא דין הידור מצוה. וכתב דהוא מח' רש"י ותוס',

בלעטיל בחוטם אף אם נמצא ממש על החוטם ואמר שזה כשר, ואף לקח אתרוג כזה ונימק טעמו כי בלעטיל הוא דבר מהחוץ שנדבק על האתרוג.

ג. כתב בהליכות שלמה (פ"י בדבר הלכה אות ל'. הגרש"ז אוירבך) ודע דמראה שחור שאמרו בשו"ע (סי' תרמ"ח סט"ז) שדינו כדין חזיזית, אין אלו הנקודות השחורות המצויים כיום כגון ריסוס וכדומה אלא היינו שחלק מבשר האתרוג גופיה שחור הוא, (וכמ"ש במ"ב ס"ק מ"ט לענין חזיזית) ועיפוש הפרי הוא, עכ"ל. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש פל"א סי"ז)

דנקודות שחורות מחמת ריסוס אינן פוסלות.

ד. מובא בשם הגר"מ פיינשטיין (מסורת משה ח"א עמ' קפ"ט) דאם יש נקודות שחורות ויש הוכחה ברורה על נקודה שחורה שהיא סתם לכלוך חיצוני אפשר להקל ואין צריך להסירה.

מבואר מד' מקרים אלו דכל שהוא שינוי מראה כתוצאה מגורם חיצוני, אינו פוסל כלל. (וכ"ז לדינא, אבל לכתחילה ודאי דראוי להחמיר. משום דעת רש"י לעיל ע"ש, וכן הא"ר ס"ק ט"ז בשם האגודה דס"ל דאף ע"י קוצים הוי חזיזית, ובברכי יוסף החמיר בזה).

